

ŚWIĘTE KSIĘGI, ŚWIĘTE TEKSTY

Manicheizm i manichejskie teksty sakralne

Armoryka

**Manicheizm
i manichejskie teksty sakralne**

Andrzej Sarwa

Manicheizm

i manichejskie teksty sakralne

**Armoryka
Sandomierz 2009**

Seria: ŚWIĘTE KSIĘGI, ŚWIĘTE TEKSTY, Nr 1

Redaktor serii: Andrzej Sarwa

Redaktor tomu: Władysław Kot

Projekt okładki i opracowanie graficzne: Juliusz Susak

Fotografia na okładce: Piotr Sławiński

Copyright © 2009 by Andrzej Sarwa

Wydawnictwo ARMORYKA
ul. Krucza 16
27–600 Sandomierz
tel (0–15) 833 21 41
e–mail: wydawnictwo.armoryka@interia.pl
<http://www.armoryka.strefa.pl/>

ISBN 978–83–62173–09–9

Manicheizm

Omawianą religię w najogólniejszym zarysie można scharakteryzować jako starożytną perską naukę o odwiecznej walce między siłami Światłości i Ciemności, między kosmicznymi początkami dobra i zła.¹ Ale nie do końca, bowiem manicheizm to jednak nie tylko oryginalna dualistyczna, ale również i synkretyczna religia.

Wykształciła się ona w III wieku n.e. na Bliskim i Środkowym Wschodzie, na obszarze imperium sasanidzkiego², a konkretnie na terenie Mezopotamii oraz Iranu.

Manicheizm, w odróżnieniu od większości współczesnych mu kultów był jedną z niewielu religii, całkowicie stworzonych przez jednego człowieka – i to religią stworzoną świadomie, do czego wykorzystał on wiele współczesnych mu wierzeń. Chociaż oczywiście nie wolno zapominać, że impulsem do jej stworzenia było objawienie jakiego doznał Mani. Bez owego objawienia zapewne nigdy by do tego nie doszło.

1 *Манихейство. Учение о Царстве Света* [w:] *Зороастризм и манихейство: взгляд со стороны и взгляда зороастрийца*.

2 Sasanidzi – dynastia panująca w Persji w latach 224–651 naszej ery. Za jej założyciela uznaje się Sasana.

Manicheizm stał się rzeczywistą, w pełni rozwiniętą religią, która miała bardzo wielu wyznawców i entuzjastów, nawet wśród wybitnych osobistości, a która istniała przynajmniej przez tysiąc lat.³

Mimo bardzo licznych zewnętrznych podobieństw do chrześcijaństwa manicheizm jest jednak „czystą” religią gnostyczną ofiarująca człowiekowi zbawienie przede wszystkim przez gnozę, wiedzę, a nie tylko wiarę i uczynki.⁴

Bo właśnie wszystkie gnostyczne prądy religijne *dążyły do wybawienia człowieka ze zniewalających więzów materialnej egzystencji dzięki gnosis, czyli poznaniu i wiedzy. Wiedza ta była różna, chociaż zwykle zajmowała się intymnym związkiem ludzkiego „ja” z transcendentnym źródłem wszelkiego bytu i była przekazywana przez jakiegoś objawiciela.*⁵

Bardzo charakterystyczne dla nowej religii było to, że jej twórca, Mani, nie uważał się za jedyne go proroka. Twierdził, że przed nim działali już inni – Zaratusztra, Budda, Jezus. On zaś był zarówno ich spadkobiercą, jak i kontynuatorem.⁶

Wcześniej wspomniane rejony Iranu i Mezopotamii to w starożytności miejsca styku rozmaitych kultur, tradycji i religii. Najbardziej liczącą się spośród tych ostatnich był zaratusztrianizm, oraz jego heretycka odmiana zurwanizm. Ponadto występowały również: mandeizm i chrześcijaństwo, jak również wciąż były żywe pogańskie kultury babilońskie, asyryjskie, greckie, a pewnie też i egipskie. W owym religijnym tyglu wierzenia mieszały się ze sobą w przedziwny sposób, dając początek rozmaitym, często dziwnym grupom wyznaniowym. Co nie znaczy, że ich twórcy i uczestnicy muszą być

3 Сергей В. Болотников, *Манихейство как религия постмодернизма*, [w:] Журнал „Самиздат”.

4 J.P. Arendzen, *Manichaeism*, [w:] The Catholic Encyclopedia, 1913.

5 *Encyklopedia Biblijna*, redakcja naukowa Paul J. Achtemeier, Warszawa [1999], s. 345.

6 Podobnie twierdził również Mahomet, ten jednakże ani Zaratusztry, ani tym bardziej Buddy, nie uznawał za proroków, za takowych uznawał jedynie proroków starotestamentowych i Jezusa.

oceniani jednoznacznie negatywnie. Byli oni bowiem „produktem” danego miejsca i czasu. I w tamtym właśnie regionie, miejscu i czasie uformował się manicheizm.⁷ A powstał on – co już wspomniano – jako religia synkretyczna zawierająca w sobie elementy zaratusztrianizmu, zurwanizmu, chrześcijaństwa, buddyzmu, dżinizmu, taoizmu, neoplatonizmu, gnostycyzmu (zarówno o zabarwieniu chrześcijańskim, jak i żydowskim) i wierzeń babilońskich. Zawierał też nieliczne elementy szamanizmu.

Nowa religia rozprzestrzeniła się z czasem na ogromnym obszarze – od wschodniego Turkiestanu, Chin, Tybetu i Malabar w Indiach na Wschodzie, po Egipt, Afrykę prokonsularną, Italię, południową Francję i Półwysep Iberyjski na Zachodzie. Oczywiście religia owa – w takim właśnie kształcie – mogła powstać właśnie w Mezopotamii, która w tym czasie, w III wieku n.e. była jednym z najbardziej liczących się centrów kulturowych i religijnych Wschodu. Był to kraj wielonarodowościowy i obszar ścierania się wpływów najrozmaitszych tradycji i wierzeń.⁸

Jak już wspomniano, manicheizm był szeroko rozpowszechniony w pierwszym tysiącleciu naszej ery – od Afryki Północnej i Hiszpanii po Chiny. Była to zatem ponadnarodowa religia światowa, a przynajmniej pretendowała do miana takiej (w ówczesnym rozumieniu, o czym będzie jeszcze niżej), która istniała – choć nie do końca w swej pierwotnej, „czystej” formie od III do XV–XVI wieku.⁹

Lecz kim był ten przedziwny człowiek, który stworzył naukę, której pozostałości spotyka się i dzisiaj w Iranie, Chinach, Rosji, w południowej Francji? Niestety, historia przechowała o nim tylko fragmentaryczne wiadomości.

7 Сергей В. Болотников, *Манихейство как религия постмодернизма*.

8 Tamże; por. także: S.G. Richter, *Arbeitsstelle für Manichäismusforschung*, Institut fuer Ägyptologie und Koptologie, Der Manichäismus, 1998.

9 W rzeczywistości manicheizm zanikł – na Zachodzie – w wieku XI, do wieku XV przetrwały przypominające go tylko nieco – bogomilizm i kataryzm, na Wschodzie manicheizm przetrwał dłużej.